

Konferenca v Smolenicah je gotovo obravnavala številna vprašanja, jih nekaj pojasnila in še več približala raziskovalcem. Obraz Habsburške monarhije je še za malenkost bolj jasen, kot je bil do sedaj, njena podoba je polnejša. Nenazadnje predstavlja štiristoletna srednjeevropska državna tvorba danes, pred dobo najnovejšega evropskega integracijskega procesa, tisto zgodovinsko izkušnjo, ki jo je treba upoštevati. Kot protivzor nove evropske povezave. Ob koncu še velja dodati, da bo že marca prihodnje leto izšel zbornik razprav s konference.

Jure Gašparič

Znanstveni simpozij Življenje in delo dr. Dušana Kermavnerja (Ljubljana, 4. in 5. 12. 2003)

Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Zveza zgodovinskih društev Slovenije sta ob stoletnici njegovega rojstva pripravili simpozij o življenju in delu dr. Dušana Kermavnerja, znamenitega marksističnega teoretika, zgodovinarja in publicista. V dvodnevem programu je o njem in njegovem delu spregovorilo 17 domačih in zamejskih strokovnjakov, ki so v svojih referatih odstrli marsikatero doslej premalo znano in raziskano plat njegovega delovanja.

Z biografskimi prispevki so sodelovali akademik dr. Kajetan Gantar, ki je predstavil spomine Frana Saleškega Finžgarja in Janka Mlakarja na Kermavnerjevega deda, klasičnega filologa Valentina Kermavnerja, zgodovinar in publicist France Filipič, ki je pripravil dva referata - prvega, splošnega o življenju Dušana Kermavnerja in drugega, ki je osvetlil njegovo kalvarijo v povojnem zaporu v letih 1948/49, kamor ga je spravila paranoja mladega režima do preživelih taboriščnikov - ter njegov sin akademik dr. Taras Kermauner, ki je Filipičevo biografijo Dušana Kermavnerja poglobil s precej osebnim, psihološkim in sociološkim profilom svojega očeta in njegove družine. Zaradi bolezni obeh referentov so bili njuni referati prebrani. S krajšim prispevkom o Kermavnerjevem tragično preminulem sinu Alešu je nastopila tudi Ljuba Dornik Šubelj.

Biografski del Kermavnerjevega simpozija sta nadgrajevala dva sklopa referatov o njegovem delovanju. V prvem sklopu so sodelujoči predstavljali Dušana Kermavnerja kot marksista-teoretika, sopotnika, raziskovalca in analitika delavskega gibanja prve tretjine 20. stoletja, v drugem pa so referenti obravnavali njegovo delo na področju zgodovinopisja.

Filozof (profesor na oddelku za filozofijo Filozofske fakultete ljubljanske univerze) dr. Lev Kreft je v svojem referatu osvetlil Kermavnerjevo osebno odločitev za komunizem v letih po 1. svetovni vojni, in kasnejše vztrajanje v tej odločitvi. V prispevku je skušal razumeti, kaj je pomenilo biti komunist, in razviti internacionalistično revolucionarno in nacionalno osvobodilno držo. V drugem delu prispevka pa se je dotaknil raz(o)čaranja po 2. svetovni vojni, ki pa ni prineslo spremembe države v disidentsko ali cinično, ampak odločitev za proučevanje novejšo slovenske zgodovine.

Kermavnerjevo zorenje v marksističnega teoretika je z razčlenbo njegovih zgodovinsko-političnih študij od srede 20. let do 2. svetovne vojne podal zgodovinar

(profesor na Fakulteti za družbene vede ljubljanske univerze) dr. Janko Prunk, ki je s poslušalstvom delil tudi nekaj svojih osebnih impresij o Dušanu Kermavnerju.

Zgodovinar iz Inštituta za novejšo zgodovino dr. Andrej Pančur, čigar referat je uvedel "zgodovinarski sklop", se je ukvarjal s pregledom socialističnega delavskega gibanja do leta 1918 in vloge Dušana Kermavnerja v njem. Dušan Kermavner je v zadnjih petindvajsetih letih svojega znanstvenega udejstvovanja največ pozornosti posvečal prav obravnavi zgodovine slovenskega delavskega gibanja, pri čemer se je omejeval predvsem na Kranjsko skupaj z zasavskimi revirji in na Primorsko.

Zgodovinar iz Inštituta za novejšo zgodovino dr. Jurij Perovšek je v svojem referatu *Kermavner in slovenski nacionalni problem v dvajsetih letih* zapisal, da je Dušan Kermavner že v mladostnem obdobju svojega razgibanega idejnega, političnega, publicističnega in znanstvenega delovanja, to je v drugi polovici dvajsetih let 20. stoletja, ko je pripadal vodilnemu jedru tedanjih slovenskih komunistov, obravnaval tudi slovensko narodno vprašanje. Njegove ideje pa so segale do preoblikovanja centralistične Jugoslavije v federacijo samostojnih nacionalnih držav in do federativne povezave Slovenije ne le s Hrvati in Srbi pač pa tudi z vsemi drugimi narodi, ki se otrešajo imperializma.

Poglavje iz zgodovine slovenskega delavskega gibanja, natančneje "spor" med prvo in drugo generacijo slovenskih komunistov je osvetlil zgodovinar iz Inštituta za novejšo zgodovino dr. Ervin Dolenc. Tako tezo o dveh bolj ali manj ločenih generacijah komunistov, kot tudi tezo o njunem medsebojnem sporu in nezaupanju, je namerno, iz metodoloških razlogov, poenostavil, čeravno je bilo "sporno" dogajanje precej zapleteno. Množične aretacije komunistov in njihovo zelo oteženo delovanje po uvedbi kraljeve diktature vse do postopne konsolidacije sredi tridesetih let - vse to je govorilo v prid menjavi vodilnega kroga slovenskih komunistov, čeprav seveda ni šlo za popolno menjavo. O nezaupanju do starejših komunističnih voditeljev (tudi Kermavnerja) pa priča njihovo postopno odrinjenje na rob političnega vpliva v stranki do začetka druge svetovne vojne in njihova dokončna "izločitev" po njej.

Zgodovinar iz Inštituta za novejšo zgodovino dr. Bojan Godeša je osvetlil polemiko med Dušanom Kermavnerjem in Lojzetom Udetom v letih 1939/40. Njuno dopisovanje sta vzpodbudila podpis sovjetsko-nemškega pakta in začetek 2. svetovne vojne. V središču njune obravnave je bilo vprašanje, kaj vojne razmere pomenijo za Slovence in kaj si lahko obetajo v bodočnosti. Ude je ocenjeval sovjetsko-nemški pakt s slovenskega vidika za slabega, ker je izhajal iz ocene, da nemški nacizem predstavlja najhujšo nevarnost za Slovence in zato se mu je zdel položaj Slovenije zaskrbljujoč. Kermavner pa je predvsem izhajal iz dejstva, da je pakt okrepil Sovjetsko zvezo, ker se je z njim izognila vojnemu spopadu. V oceni nacizma ni videl razlike od zahodnega imperializma, zato je vojno tudi ocenjeval kot spopad dveh enakovrednih imperializmov. Položaj Slovencev je Kermavner ocenjeval bolj optimistično, ker je predpostavljal, da bo druga imperialistična svetovna vojna privedla do izbruha revolucije v Nemčiji, s katero bodo pravično rešeni tudi nacionalni problemi v Srednji Evropi in s tem tudi slovensko nacionalno vprašanje.

V Kermavnerjevem delovanju na historiografskem področju, ki se ga je lotil po umiku s političnega prizorišča, je odsevala tudi njegova politična usmeritev, ki jo je brezkompromisno branil in se zaradi svoje vneme marsikdaj odkrito spopadel s sodobniki, ki njegovih pogledov niso delili. Precejšen del njegovega zgodovinar-

skega opusa je tako bolj ali manj polemičen in tudi ta del njegovega ustvarjanja so referenti izčrpno predstavili.

Akademik dr. Vasilij Melik je predstavil periodizacijo slovenske zgodovine, kot jo je Dušan Kermavner orisal v članku *Obdobja novejše slovenske politične in kulturne zgodovine* v reviji *Novi svet* (1952), ko se je dotaknil vprašanja periodizacije za čas od leta 1848, ko se je začelo moderno politično življenje Slovencev, pa do konca prve svetovne vojne. Obravnaval je predvsem periodizacijo, ki jo je postavil Ivan Prijatelj, in opombe, ki jih je k tej dal Dragotin Lončar (ZČ 1950). Akademik dr. Janko Pleterški je pod drobnogled postavil Kermavnerjevo knjigo opomb k peti knjigi Ivana Prijatelja, *Slovenska politika 1879-1895*, ki jo je Bogo Grafenauer spričo obsega in znanstvene teže označil kot delo s kakovostjo samostojne monografije, Kermavner pa kot svoj ukor "poprijateljovski šoli", to je strokovni zgodovini, ki da v pol stoletja ni poglobila s Prijateljevim delom doseženega "sklada" vednosti, marveč je s svojimi posplošitvami celo poplitvila njegov dosežek.

Zgodovinar iz zgodovinskega inštituta Milka Kosa, ki je v sestavi Znanstveno raziskovalnega centra SAZU, dr. Stane Granda je predstavljal Kermavnerjeve poglede in ocene na socialnogospodarsko problematiko in iskal vzroke za njegovo manjšo zainteresiranost za obdelavo problemov s področja agrarnih panog, čeprav se je ukvarjal tudi z nekaterimi vprašanji s tega področja. Zgodovinarica iz istega inštituta dr. Petra Svovljšak je spregovorila o Kermavnerjevem raziskovanju položaja Slovencev med 1. svetovno vojno. Leta 1970 je v Zgodovinskem časopisu namreč izšel njegov zapis *O številu slovenskih justificirancev v prvi svetovni vojni*, tri leta kasneje pa je svoja razmišljanja nadaljeval in polemično zaostрил v zapisu *O aretacijah Slovencev med prvo svetovno vojno*. K prvemu posegu ga je spodbudil nepremostljiv razpon števil, ki so zadevale smrtne žrtve avstrijske justice med 1. svetovno vojno na Slovenskem, in sicer od t.i. superštevilk 469, za katero je Kermavner v zapisu nedvoumno dokazal, da je zmotna, do najnižje, to je 14 justificiranih na zloglasnem strelišču po Golovcem, med katerimi naj bi bila manj kot polovica Slovencev. Kermavner je razčlenil različne številke, ki so se pojavljale v slovenski publicistiki od konca vojne dalje, ter jih primerjal s številom justificiranih in obsojenih s strani vojaških sodišč v drugih nenemških in nemadžarskih deželah Avstro-Ogrske. Svojevrstno tematsko nadaljevanje in nadgradnjo zapisa o justificiranih pa predstavlja razprava o aretacijah Slovencev med 1. svetovno vojno, v kateri pa je že mogoče razbrati obračun s posameznimi predstavniki slovenskega zgodovinopisja, njihovimi metodološkimi in ideološkimi izhodišči, pri čemer je Kermavner pričakoval nadaljevanje polemike predvsem v smeri metodoloških temeljev ali pomanjkljivosti slovenskega zgodovinopisja.

Zgodovinar iz Inštituta za novejšo zgodovino dr. Peter Vodopivec je predstavil polemiko med pojmovanjem avstromarksizma Dušana Kermavnerjevim in Frana Zwittera in njegove vloge v slovenski politiki. Zgodovinarja dr. Boris Gombač iz Narodnega muzeja Slovenije in dr. Nevenka Troha iz Inštituta za novejšo zgodovino sta spregovorila o odnosu Dušana Kermavnerja do nekaterih vprašanj iz primorske zgodovine. Gombač je v svojem referatu z naslovom *Dušan Kermavner in začetki delavskega gibanja v Trstu* ugotavljal, da je Dušan Kermavner svoje historično udejstvovanje pojmoval kot del boja za osamosvojitve in uveljavitev podrejenih slojev. Po vrnitvi iz drugega prestajanja kazni, na katero so ga za tri leta obsodili leta 1933, se je ves posvetil historični rekonstrukciji nastanka delavskega gibanja na

Slovenskem. Pri ustvarjanju te historične topografije je segel nazaj v začetke slovenskega delavskega gibanja. Zaradi industrijskega razvoja Trsta in tamkajšnje skokovite rasti proletariata, se opisu tega gibanja od svojih začetkov dalje ni mogel izogniti, pa čeprav je bilo gibanje izrazito dvonarodno. Drugače povedano, vse večje mase inurbanega slovenskega prebivalstva so zahtevale organiziranje in rangiranje v samostojno slovensko socialdemokratsko stranko. Če so bili slovenski delavci, ki so prihajali v tisočih iz neposrednega zaledja, odličen posel za trg delovne sile, se na področju enakovrednosti in enakopravnosti niso mogli nikdar povzpeti na isto raven kot njihovi italijanski sotrpini. Dr. Nevenka Troha je spregovorila o precej ostrem odzivu Dušana Kermavnerja na knjigo Milice Kacin Wohinz *Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918-1921*. V knjigi *Temeljni problemi primorske politične zgodovine*, ki jo je na osnovi avtorjevih zapisov že po njegovi smrti za objavo pripravil France Klopčič, je namreč avtorico "obsodil", da je v svojem delu zastopala meščansko-nacionalistično smer v zgodovinopisju namesto "pravilne", marksistične, Kermavner pa je bil kritičen tudi do v šestdesetih letih objavljenih spominov dveh akterjev takratnih dogajanj, Rudolfa Golouha in Ivana Regenta. Referat je s svojim prispevkom v razpravi dopolnila tudi dr. Milica Kacin Wohinz in osvetlila manj znane podrobnosti tega tedaj (leta 1979) precej hudega konflikta.

Poglavje iz Kermavnerjevega "zamejskega" opusa je predstavil tudi zgodovinar (ravnatelj Slovenskega znanstvenega inštituta iz Celovca) dr. Avguštin Malle, ki je pod drobnogled postavil njegov študij koroške problematike. Dušan Kermavner je namreč vključeval v svoje znanstvenoraziskovalno delo tudi politično in kulturno-prosvetno situacijo koroških Slovencev. To velja za nekatera njegova monografska dela, za številne njegove krajše razprave, za polemike, kjer se je soočal z razpravami drugih avtorjev o koroških Slovencih, nenazadnje pa je koroški aspekt v široki meri upošteval tudi pri pisanju političnozgodovinskih opomb k objavi predavanj Ivana Prijatelja *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848-1895*. V ospredju Kermavnerjevega zanimanja je bila zgodovina slovenskega delavstva, socialne demokracije, delavskih združenj in organizacij, v koroškem (in štajerskem) primeru pa zlasti vprašanje organiziranja slovenskega odnosno dvojezičnega delavstva po nemški avstrijski (koroški) socialni demokraciji. Kermavner se je pri svojem znanstvenem delu glede Koroške naslanjal v prvi vrsti na periodični tisk, nedostopni so mu bili - kot seveda vsem drugim raziskovalcem - spisi okrajnih, deželnih in državnih oblasti. Isto velja za akte društvenih oblasti, ki so nadzorovale v posameznih kronovinah in potem v zvezni deželi Koroški delovanje društev. V kooperaciji z okrajnimi glavarstvi so bile te oblasti do delavstva in delavskih organizacij ter tiska korektne, indiferentne ali pa zaviralne - do same prepovedi delovanja. V veliki monografiji *Politični boji na Gorenjskem in delavsko gibanje na Jesenicah-Javorniku od začetkov do leta 1918* je Kermavner dosti pozornosti posvetil nastajanju slovenskih (delavskih) društev v Rožu - konkretno v Šentjanžu (na Bistrici) v Rožu in v Borovljah/Podljudelju, kjer sta bila pomembna centra železarske odnosno jeklarske industrije (KID, Koroška železarska in jeklarska družba - KESTAG).

Dvodnevni simpozij ob stoletnici rojstva Dušana Kermavnerja je prav gotovo izpolnil svoje poslanstvo - znova osvetliti in ovrednotiti velik prispevek, ki ga je Kermavner pustil v slovenskem družboslovju 20. stoletja. Hkrati je čas simpozija - skoraj 30 let po njegovi smrti - primeren tudi za bolj neobremenjen in

objektivnejši pristop ter analizo njegovega pogosto polemičnega študija in obravnavanja slovenske preteklosti. Veseli smo lahko, da se je poleg prijavljenih referentov v delo simpozija vključilo tudi nekaj razpravljalcev, ki so s svojimi prispevki osvetlili ozadje nekaterih dogodkov in poglobili naše poznavanje Kermavnerjevega opusa.

Vsi predstavljeni referati in nekaj daljših diskusijskih prispevkov bo v letu 2004 izšlo v posebni publikaciji, ki jo bo izdala SAZU.

Aleksander Žižek